

DOI: <https://doi.org/10.61491/yk.16.2024.9394>

იტალიელი ისტორიკოსი და დიპლომატი
ლუიჯი ვილარი გურიის შესახებ

**The Italian Historian and
Diplomat Luigi Villari on Guria**

ოთარ ნიკოლეიშვილი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ქუთაისი

Otar Nikoleishvili

Akaki Tsereteli State University
Georgia, Kutaisi

აბსტრაქტი

საქართველოს ისტორიის შესახებ არსებულ უცხოურ წყაროებს შორის გამორჩეულად საინტერესო ადგილი უჭირავს იტალიელი ისტორიკოსისა და დიპლომატის ლუიჯი ვილარის (Luigi Villari - 1876-1959) წიგნს „ცეცხლი და მახვილი კავკასიაში“ (Fire and Sword in the Caucasus), რომელიც პირველად 1906 წელს გამოიცა ლონდონში. ამ შემთხვევაში ხაზგასმით აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ლ. ვილარის მიერ სხვადასხვა ქვეყნის შესახებ დაწერილ შრომათა უმეტესობა უშუალოდ მის მიერ ნანახსა და მიღებულ შთაბეჭდილებებზეა დაფუძნებული, რაც კიდევ უფრო ფასეულს ხდის მათში მოცემულ ინფორმაციას. იტალიელი ავტორის ხსენებული წიგნის ღირსებას წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ იგი, სწორედ, ასეთ ნაშრომს წარმოადგენს და „ცეცხლი და მახვილი კავკასიაში“ ჩვენს ქვეყანაში 1905 წელს ავტორის მოგზაურობის დროს მიღებულ შთაბეჭდილებათა ამსახველი დოკუმენტური ტექსტია. იგი ძალზე ფასეულ უცხოურ წყაროს წარმოადგენს, რადგან მასში საქართველოს არაერთი ქალაქი და კუთხეა აღწერილი და დახასიათებული. წარმოდგენილ ნაშრომში ამჯერად წიგნის მხოლოდ იმ მონაკვეთზეა გამახვილებული ყურადღება, რომელშიც 1905 წლის რევოლუციური მოვლენების დროს საქართველოში, კერძოდ კი, გურიაში განვითარებული მოვლენებია აღწერილი.

საკვანძო სიტყვები: უცხოური წყაროები საქართველოს შესახებ, იტალიელი მოგზაურები საქართველოში, ლუიჯი ვილარი.

ABSTRACT

Among the foreign sources on Georgian history, a particularly valuable place is held by the work of the Italian historian and diplomat Luigi Villari (1876–1959), *Fire and Sword in the Caucasus*, first published in London in 1906. Notably, most of Villari's works on different countries are based directly on his personal observations and experiences, which enhances the reliability and significance of the information they contain.

The merit of the aforementioned book lies precisely in this: *Fire and Sword in the Caucasus* represents a documentary account of Villari's impressions during his travels in Georgia in 1905. The work is an especially valuable foreign source because it describes and characterizes numerous Georgian towns and regions.

In the present study, attention is focused specifically on the passages of Villari's book that detail the events in Georgia during the revolutionary upheavals of 1905, with particular emphasis on developments in the Guria region.

Keywords: Foreign sources about Georgia, Italian travelers to Georgia, Luigi Villari.

შესავალი

საქართველოს ისტორიის შესახებ არსებულ უცხოურ წყაროებს შორის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან დოკუმენტურ მასალად უნდა მივიჩნიოთ იტალიელი ისტორიკოსისა და დიპლომატის ლუიჯი ვილარის (Luigi Villari - 1876-1959) წიგნი „ცეცხლი და მახვილი კავკასიაში“ (*Fire and Sword in the Caucasus*), რომელიც პირველად 1906 წელს გამოიცა ლონდონში. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ იტალიელი ავტორი წარჩინებული ოჯახის შვილი გახლდათ. კერძოდ, მისი მამა - პასკუალე ვილარი (Pasquale Villari - 1827-1917) ჯერ იტალიის სამეფოს XV მოწვევის საკანონმდებლო ორგანოს (1882-1886) წევრი იყო, შემდგომ წლებში (1891-1892) კი ამავე ქვეყნის სახალხო განათლების სამინისტროს ედგა სათავეში. რაც შეეხება ლუიჯი ვილარის დედას, იგი ბრიტანელი მწერალი და მთარგმნელი ლინდა უაითი (Linda White Mazini Villari - 1836-1915) გახლდათ, რომელიც პასკუალე ვილარისთან ქორწინებამდე აბრეშუმით მოვაჭრის - ვინჩენცო კონსტანცო მაზინის ქვრივი იყო.

ძალზე საინტერესო ბიოგრაფია გააჩნია თავად ლუიჯი ვილარისაც. თავდაპირველად იგი იტალიის საგარეო საქმეთა სამინისტროში მუშაობდა, რის შემდეგაც მცირე ხნით ჟურნალისტურ მოღვაწეობას მიჰყო ხელი და გაზეთის კორესპონდენტს წარმოადგენდა აღმოსავლეთ ევროპაში. ლ. ვილარი იტალიის ვიცე-კონსულის პოზიციაზეც მუშაობდა აშშ-ის სამ ქალაქში, კერძოდ: ნიუ-ორლეანში (1906), ფილადელფიასა (1907) და ბოსტონში (1907-1910). ევროპაში დაბრუნების შემდეგ იგი ჯერ იტალიის სამეფოს დელეგატი იყო პირველ უნივერსალურ საერთაშორისო

ორგანიზაცია ერთა ლიგაში, რის შემდეგაც იტალიაში არსებულ ემიგრაციის გენერალურ კომისარიატში განაგრძო მუშაობა. ლ. ვილარი სხვადასხვა დროს ძალზე აქტიურად თანამშრომლობდა როგორც „ენციკლოპედია ბრიტანიკასთან“, ისე „მეცნიერების, ლიტერატურისა და ხელოვნების იტალიურ ენციკლოპედიასთან“, რომლებშიც მისი მრავალი სტატია იყო განთავსებული. მას ასევე ბევრი წიგნი აქვს გამოცემული, მათ შორის სამოგზაურო ჟანრისაც. აღსანიშნავია ისიც, რომ ლ. ვილარი ე. წ. ორენოვან მწერალს წარმოადგენდა, რადგანაც მისი შრომები იტალიურ და ინგლისურ ენებზეა შესრულებული.

ყურადსაღებია ის ფაქტიც, რომ ლ. ვილარის მოგზაურული ჟანრის ნაშრომები უშუალოდ მის მიერ ნანახსა და მიღებულ შთაბეჭდილებებზეა დაფუძნებული, რაც კიდევ უფრო ფასეულს ხდის მათში მოცემულ ინფორმაციას. იტალიელი ავტორის ერთ-ერთ ასეთ წიგნს წარმოადგენს „ცეცხლი დამახვილი კავკასიაში“, რომელიც 1905 წელს აღნიშნულ რეგიონში მისი მოგზაურობის ამსახველი ნაშრომია. იგი ძალზე ფასეულ უცხოურ წყაროს წარმოადგენს, რადგან მასში საქართველოს არაერთი ქალაქი და კუთხეა აღწერილი და დახასიათებული. წარმოდგენილ ნაშრომში ამჯერად წიგნის მხოლოდ იმ მონაკვეთზე გამახვილებული ყურადღება, რომელშიც 1905 წლის რევოლუციური მოვლენების დროს ხდებოდა საქართველოში, კერძოდ კი გურიაში.

მეთოდები

წინამდებარე ნაშრომში უმთავრესად გამოყენებულია ისტორიციზმისა და კომპარატივიზმის მეთოდოლოგიური პრინციპები.

მსჯელობა

გურიაზე საუბრის დაწყების დროს ლ. ვილარი, პირველ ყოვლისა, ამ რეგიონის ზოგად შეფასებებს ახდენს და ძირითადად იქ მცხოვრებთა ხასიათის თავისებურებებზე ამახვილებს ყურადღებას. ამ კუთხით განსაკუთრებით საყურადღებოა ის შეფასება, რითაც იტალიელი ავტორი ადგილობრივთა მხრიდან ცარისტული კოლონიური რეჟიმისადმი დაუმორჩილებლობაზე საუბრობს. ამ შემთხვევაში აღსანიშნავი ისიცაა, რომ ნაშრომის ხსენებულ ეპიზოდში ლ. ვილარი მოსახლეობის რევოლუციური და ანტირუსული მოძრაობის დახასიათების დროს ქუთაისის მკვიდრთა გამორჩეულ როლსაც უსვამს ხაზს. ნათქვამის დასტურად, დავიმოწმებ შესაბამის ციტატას წიგნიდან:

„ქუთაისში ყოფნის ბუნებრივი დამატება ოზურგეთში ვიზიტია. ქუთაისი ქართული მოძრაობის ცენტრია, სადაც იდეები განიხილება და გეგმები მწიფდება. სისუსტის მიუხედავად, იქაური მთავრობა მოჩვენებითად მაინც ახორციელებდა თავის ძალაუფლებას. ოზურგეთში გარკვეული იდეები და გეგმები განხორციელდა, გლეხთა თვითმმართველობაში კი ძალიან საინტერესო პრაქტიკული ექსპერიმენტი გაკეთდა. გურია, რომლის დედაქალაქიცაა ოზურგეთი, ქუთაისის გუბერნიის მაზრაა, სადაც ქართული ხასიათის ყველა თავისებურება ყველაზე მძაფრადაა გამოხატული. გურულები არიან ყველაზე მამაცნი და მეომარნი, ყველაზე

რაინდულნი, ყველაზე სიმპათიურნი, ყველაზე სტუმართმოყვარენი, ყველაზე განათლებულნი, თუმცა ყველაზე არაპრაქტიკულნი ქართველთა შორის. ყველა სოფელს აქვს თავისი ბიბლიოთეკა. მთავრობის ფოსტის სადგურებიდან ყველაზე შორს მდებარე სოფლებსაც კი აქვთ საკუთარი საფოსტო სერვისი, რათა მიიღონ ყოველდღიური ბიულეტენები ტფილისიდან, ბათუმიდან და რუსეთიდან. ბოლო ორი წლის განმავლობაში ისინი პრაქტიკაში ახორციელებდნენ სოციალ-დემოკრატიის თეორიებს, ეწინააღმდეგებოდნენ რუსეთის მთავრობას და უარს აცხადებდნენ აღიარონ ნებისმიერი მმართველობა, საკუთარის გარდა“ (Villari 1906: 84).

იტალიელმწერალს ძალზე საინტერესო და აქვს აღწერილი მისი გურიაში გამგზავრების ეპიზოდი. მასში არა მხოლოდ იმ ფათერაკების შესახებაა მოთხრობილი, რაც ლ. ვილარისა და მის მხლებლებს გადახდათ თავს ამ მოგზაურობის დროს, არამედ იმ გამორჩეულ მასპინძლობაზეც, რომელმაც განსაკუთრებული შთაბეჭდილება მოახდინა ევროპელ დიპლომატზე. წიგნის ამ მონაკვეთში იტალიელი ავტორი თავის ერთ-ერთ თანამგზავრზე, დასავლეთ ევროპიდან ჩამოსულ ქართველ რევოლუციონერზე საუბრობს. მიუხედავად იმისა, რომ ლ. ვილარი მის ზუსტ ვინაობას არ ასახელებს და მას მხოლოდ ინიციალებით მოიხსენიებს, ტექსტზე დაყრდნობით დაზუსტებით შეიძლება ითქვას, რომ ეს პიროვნება ფართო საერთაშორისო კავშირების მქონე იმ ავტორიტეტულ ადამიანს წარმოადგენდა, რომელზეც დიდ იმედებს ამყარებდნენ აჯანყების მოთავენი გურიაში. ყოველივე ზემოთქმულის ნათელსაყოფად მოვიყვან სათანადო ადგილებს წიგნიდან:

„ბუნებრივია, ძალიან ვღელავდი ამ მაზრაში მეფის დომინიონების პირველი ნაწილის ხილვით. მინდოდა, მცირე ხნით მაინც დავმტკბარიყავი თავისუფლებითა და ზოგიერთ მეგობართან ერთად ქუთაისში ყოფნითა და მათთან ურთიერთობით. ამ ადამიანებისაგან შევიტყვე, რომ მომდევნო კვირას ოზურგეთში იმართებოდა დიდი კრება, რომელსაც ყველა პარტიისა და ოლქის დელეგატები უნდა დასწრებოდნენ, რათა განეხილათ სამოქმედო გეგმა როგორც კავკასიაში პირველად შეყვანილ ზემსტვასთან დაკავშირებით, ასევე ხელისუფლების წინააღმდეგ მომავალში დასაგეგმი ღონისძიებები. ქუთაისის სამმა დელეგატმა მთხოვა მათთან ერთად მემგზავრა, რაზეც, ბუნებრივია, დიდი სიამოვნებით დავთანხმდი...

დაიგეგმა, რომ დელეგატებს ქუთაისის სადგურზე შევხვდებოდით და მათთან ერთად გავემგზავრებოდით. მატარებელი შუადღის 2 საათზე, სექტემბრის ძალიან ცხელ დღეს, უნდა გასულიყო. სადგური ხალხით იყო გადაჭედილი, რადგან მიუხედავად ქვეყნის არამდგრადი მდგომარეობისა, შაბათს ბევრი ადამიანი გადიოდა ქალაქგარეთ კვირადღის სასიამოვნოდ გასატარებლად. დელეგატებიდან მხოლოდ ორი მოვიდა, მესამე - მ. ზ. კი იძულებული გახდა შემოვლითი გზით წასულიყო, რადგან იგი პოლიციის მიერ იყო ძებნილი... ორივე დელეგატი (რომლებიც კარგად საუბრობდნენ ფრანგულად) ნამოგზაურები იყვნენ ევროპაში და ფედერალისტური პარტიის რადიკალურ, რევოლუციურ ფრთას მიეკუთვნებოდნენ...

სამტრედიის გაჩერების დროს, სადაც უფრო მეტი ხალხმრავლობა იყო, ჩემი თანამგზავრები საიმედოდ დაიმაღლნენ, რადგან ხელისუფლებას გაეგო ოზურგეთის შეკრების შესახებ და ბაქანზე ჟანდარმები და ჯარისკაცები იმყოფებოდნენ. ამასობაში ზ. შემოგვიერთდა. იგი განსაკუთრებულად საინტერესო პიროვნებაა და მიუხედავად იმისა, რომ ოცდაათი წლისაც არ არის, ძალიან მშფოთვარე ცხოვრება გამოიარა. ის ქართველია. თავისი პოლიტიკური იდეების გამო ეს პიროვნება რუსეთის იმპერიიდან იყო გადასახლებული. იგი ევროპაში წავიდა და მეცნიერებას შეწევდა, პარიზსა და ლონდონში სწავლობდა. მაგრამ მას იქაც კი შეექმნა პრობლემები ხელისუფლებასთან, რადგან ყოველთვის აერთიანებდა და თავგაცობდა ანარქისტებს, სოციალისტებსა და უკიდურესი შეხედულებების მქონე სხვა პირებს... ქართულის გარდა ის ფლობს ფრანგულ, ინგლისურ, გერმანულ, იტალიურ და რუსულ ენებს და მჭიდრო კავშირშია ევროპის ყველა ქვეყნის რევოლუციონერ ლიდერთან. ახლა, როდესაც მისი მიწა-წყალია აჯანყებული, იგი დაბრუნდა უკან მოგონილი სახელით, რათა თავისი წვლილი შეეტანა ამ ამბოხში. როგორც ამბობდნენ, ის ძალიან მჭევრმეტყველი მოსაუბრე იყო და რევოლუციურ შეკრებებზე ძალიან პოპულარულ პიროვნებას წარმოადგენდა. ახალგაზრდა, სიმპათიურ, მიმზიდველ, ფანატიზმის ზღვარზე მყოფ ენთუზიასტს, კულტურულსა და ინტელექტუალსა და რამდენადმე არაპრაქტიკული შეხედულებების მქონე ამ პიროვნებამ მნიშვნელოვანი როლი უნდა ითამაშოს საქართველოს ბედის განსაზღვრაში. ის გარკვეული პერიოდი ქუთაისში ისე იმყოფებოდა, რომ პოლიციას არ შეუწუხებია; მაგრამ ოზურგეთში გამგზავრების წინა დღეს დაუსწრებლად გაასამართლეს. მიმალვაში მყოფმა ამ პიროვნებამ კარგად იცოდა, რომ თუ სადგურში სხვებთან ერთად წავიდოდა, მასთან მყოფ ყველა პირსაც დააპატიმრებდნენ. ამიტომ დანარჩენებს აცნობა, რომ მათ მოგვიანებით შეუერთდებოდა. ამიტომაც ქუთაისიდან იგი მარტო წავიდა მეზობელ სოფელში, სადაც იშოვა მანქანა, სადგურში მივიდა და ჩვენს მატარებელში ჩაჯდა.

ნატანებთან გადმოვედით, ეტლი დავიქირავეთ და ოზურგეთისკენ გავეშურეთ. როგორც კი რკინიგზას გავცდით, დავმშვიდდით, რადგანაც დაპატიმრების საშიშროებას თავი დავადწიეთ და უკვე თავისუფალ გურიაში ვიმყოფებოდით, სადაც რუსული სასამართლო გადაწყვეტილებები აღარ მუშაობს, ჟანდარმები, პოლიცმაისტერები, პრისტავები და წვრილი თავადაზნაურობა კი მხოლოდ ფიქციაა. უკვე ღამეა და წინ დიდი გზა გვაქვს გასავლელი. გზა კი რუსულია და შესაბამისად ცუდიც... გზაზე ვხვდებით რამდენიმე ადგილობრივ ეტლსა და ფეხით მოსიარულე ადამიანებს, უფრო იშვიათად - ცხენზე მჯდომ გლეხს. ხშირად ვჩერდებით გზისპირა სასტუმროებსა თუ კოტეჯებში, რათა დავასვენოთ ცხენები და საშუალება მივცეთ ჩვენს მეეტლეს, სული მოითქვას. „გაქვს რამე?“ - მეკითხება ჩემი ერთ-ერთი თანამგზავრი. „რამე“ რევოლვერს ნიშნავდა და ფაქტმა, რომ მე ის არ მქონდა, გარკვეული გაოცება გამოიწვია. მიუხედავად ამისა, მთელი კავკასია იარაღის გარეშე, მხოლოდ ჯოხითა და ქოლგით

მოვიარე, ხელჯოხი კი დავკარგე, მაგრამ მთელი ამ დროის განმავლობაში მე არასოდეს დამჭირვებია იარაღი. ეს მაშინ, როდესაც ადამიანები ასე არიან დაკავებულნი ერთმანეთისთვის ყელის გამოჭრით. მათ ცოტა დრო აქვთ იმისთვის, რომ უცნობებს რაიმე დაუთმონ და პირველი შესაძლებლობისთანავე ცდილობენ ისაუბრონ იმ პიროვნებასთან (ტექსტში ზემოთ მოხსენიებულ რევოლუციონერთან - ო. ნ.) მათ დამოკიდებულებაზე, რომელმაც, მათი აზრით, აქ არსებული მდგომარეობის შესახებ სიმართლე უნდა უთხრას ევროპას.

თერთმეტ საათზე უკვე ოზურგეთში ვართ. იდუმალი ფიგურები ჩერკესკებსა, ან რუსი სტუდენტების კიტელებში გამოდიან სიბნელიდან და ჩურჩულით ესაუბრებიან ჩემს კომპანიონებს. ჩვენ რამდენიმე სახლში გაგვანაწილეს, თავად მე კი სტუმართმოყვარეობა ქართველი ვაჭრის სახლში განვიცადე, რომლის შვილებიც მგზნებარე რევოლუციონერები არიან. მიუხედავად იმისა, რომ ჩემი იქ სტუმრობა მოულოდნელი იყო, მე ყოველთვის გამახსენდება ყველაზე გულწრფელი მიღება და ქართველების გულუხვი სტუმართმოყვარეობა“ (Villari 1906: 86-89).

როგორც ზემოთ უკვე ითქვა, ლ. ვილარის განსახილველი წიგნი, ისტორიულ-პოლიტიკური თვალსაზრისის გარდა, იმდროინდელი ყოფისა და ადათ-ტრადიციის ამსახველი უმნიშვნელოვანესი ნაწარმოებიცაა. მაგალითად, ოზურგეთში, ქართველ მასპინძელთან ცხოვრების აღწერის დროს, იტალიელი მწერალი არა მხოლოდ იქაურ საცხოვრებელ გარემოსა და ყოველდღიურ რუტინას აღწერს დეტალურად, არამედ აღფრთოვანებასაც კი გამოხატავს მასპინძელთა მხრიდან გამოჩენილი სტუმართმოყვარეობის გამო. მეტი სიცხადისათვის დავიმოწმებ თავად ავტორის სიტყვებს:

„ოზურგეთის სახლები პატარა და ძალიან უბრალოა. მათგან მხოლოდ მცირე რაოდენობაა ერთსართულიანზე მეტი, ხისგან და ბათქაშით ნაშენები და მიწის მაღლა გროვავს აღმართული. თითოეული სახლი დგას ხეხილის ბაღში და აქვს რამდენიმე ფართო ვერანდა. ის, სადაც მე ვიყავი, მოიცავდა საკმაოდ დიდ მისაღებს, სასადილო ოთახსა და ორ-სამ საძინებელს. აგეჯი, ესთეტიკური თუ არა, კარგი და უნაკლოდ სუფთა იყო. ეს არის დეტალი, რომელსაც ადამიანი კავკასიურ სასტუმროებში დარჩენის შემდეგ გამოარჩევს. კერძოდ, აქ იყო ჩვეულებრივი ტაკტასები (takktas) თავიანთი ლამაზი აღმოსავლური ხალიჩებით, გერმანული ფორტეპიანოთი და ფოტოებისა და ღია ბარათების დიდი კოლექციებით კედლებზე. თავისუფალი ოთახი არ არსებობდა. მისაღებში საწოლები ჩემთვის და ზ-სთვის იყო გაწყობილი. საწოლის გაკეთება მარტივი ოპერაციაა: ხალიჩას აშორებ ტაკტასს, მის ადგილას ერთ ზეწარსა და საბანს დებ და სულ ესაა. დილით ჩემი მასპინძლის შვილმა ტაშტი და დოქი შემომიტანა და ხელებზე წყალი დამასხა. სანამ მე დავიბანდი, სამუშაოები ვერანდაზე მიმდინარეობდა. ჩვენი ადგომიდან ხუთ წუთში ბინა ისე გადააკეთეს სალონად, რომ საძინებლის კვალიც არ დარჩენილა. ასეთ პირობებში ცხოვრება მართლაც მარტივია. ქართულ სახლში კვება ასევე მნიშვნელოვნად განსხვავდება დასავლეთ ევროპისგან. დილით,

სამოვარის ანთებისთანავე, ოჯახი იკრიბება სასაუზმოდ მაგიდასთან, რათა მსუბუქად მიირთვან ორთქლზე მოხარშული ჩაი, კვერცხი და პური. თერთმეტზე მეორე საუზმისმაგვარი გვექონდა ყავითა და პურით. 3 საათზე კი სადილი იწყება ერთი ჭიქა არაყითა და საუზმით, რომელიც შედგება კვერცხის, პომიდვრის, სიმინდის, მარილიანი ქაფშიისაგან, რასაც მოჰყვება წვნიანი, კალმახი, შემწვარი ხორცი, ხილი და ღია წითელი ღვინო შეუზღუდავი რაოდენობით... ვახშმის დროს ჩემი მასპინძლის ორი ვაჟი, რომელთაგანაც ორივეს შესანიშნავი ხმა ჰქონდა, პერიოდულად ქართულ საქეიფო სიმღერებს მღეროდა. საუბარი თითქმის მთლიანად ქართულად მიმდინარეობდა, მაგრამ ერთ-ერთი ახალგაზრდა, რომელიც საფრანგეთში სწავლობდა და ბევრს მოგზაურობდა, მათ ლაპარაკს მითარგმნიდა.

ოზურგეთის სასიამოვნოდ ლამაზი პატარა ქალაქი ამდინარე ნატანებზე, დაახლოებით 8 000 მოსახლეობით... მას აქვს ფართო, მოასფალტებული ქუჩები, რომელიც ძირითადად ხის პატარა სახლებითაა დამშვენებული... აქ არის ბაზარი ჩვეულებრივი, ღია აღმოსავლური ჯიხურებით და ბულვარი, ანუ საჯარო ბაღი, სადაც დროდადრო ბენდი უკრავს და შეხვედრები იმართება... მთელ ამ ადგილს ყველაზე მშვიდი სოფლის სახე აქვს და ვერავინ ვერასდროს იეჭვებს, თუ რა სასტიკი ვნებები იწვის ამ იდილიური ექსტერიერის ქვეშ და რა მწარე სიძულვილია ხალხში ცარიზმის მიმართ, მისი ასწლიანი ბოროტული მმართველობიდან გამომდინარე“ (Villari 1906: 89-91).

ლ. ვილარის მოგზაურულ შთაბეჭდილებათა ღირსებად აუცილებლად უნდა ჩაითვალოს ის ფაქტიც, რომ გურიაში არსებულ რევოლუციურ სიტუაციაზე საუბრის დროს ავტორი არა მხოლოდ დეტალურად აღწერს ადგილზე იქ არსებულ იმ ვითარებასაც, რომლის უშუალო თვითმხილველიც თავად გახლდათ. ცალკე აღნიშვნის ღირსია ის მკაცრი შეფასებები, რასაც იტალიელი დიპლომატი აძლევს ცარისტული ხელისუფლებისა და მისი მმართველების მიერ საქართველოში განხორციელებულ რეპრესიულ კოლონიურ პოლიტიკასა და მის შედეგებს. მაგალითად:

„გურული (რევოლუციური – ო. ნ.) მოძრაობა დაახლოებით ორი წლის წინ წარმოიშვა სოციალ-დემოკრატების ძლიერი პროპაგანდის შედეგად, რომელიც შერწყმულია ხალხის ნაციონალისტურ გრძნობებთან, რასაც, თავის მხრივ, ქართული პრესაც უწყობდა ხელს. იგი დაიწყო ქირის შემცირების მოთხოვნით და სახელმწიფოს მიერ გლეხთა მიწების უზურპაციის წინააღმდეგ გამოხატული პროტესტით. ბათუმში სამუშაოდ წასული გურულები რევოლუციურ აგიტატორებს დაუკავშირდნენ და შინ დაბრუნებულებმა მალევე გააჩაღეს პროპაგანდა სოფლებში. ამის შემდეგ იყო უარი მთავრობისთვის გადასახადების გადახდაზე, რადგან ისინი ხალხის თანხმობით არ იყო დაწესებული. „რატომ უნდა განაგრძოს გურია, თავისი 100 ათასიანი მოსახლეობით, რუსებისათვის წელიწადში 250,000-300,000 რუბლის გადახდა მაშინ, როცა თავად მაზრისთვის კი (იგულისხმება ოზურგეთის მაზრა, რომელიც 1829 წელს გაუქმებული გურიის სამთავროს ტერიტორიაზე ჩამოყალიბდა. 1840 წელს დროებითი

მმართველობის გაუქმების შემდეგ კი იგი ადმინისტრაციულად ქუთაისის გუბერნიის დაქვემდებარებაში შევიდა – ო. ნ.) მხოლოდ 20 ათასი ძლივს იხარჯება, ხოლო თანხის უმეტესობა პოლიციასა და მისი თანამდებობის პირებზე ნაწილდება, რომლებიც ჩვენ არ გვინდა?“ – მითხრა ჩემმა ერთმა მეგობარმა.

გურულებმა რუს ჩინოვნიკებს პრაქტიკულად ბოიკოტი გამოუცხადეს და არც ერთი ფიქრობს, რომ ხელისუფლების წარმომადგენელს ამ უსამართლობის გამო დასახმარებლად რამეზე მიმართოს. იქ უეზდნი ნაჩალნიკი (მაზრის გამგებელი), პოლიციის უფროსი, მოსამართლეები და მოსკოვური ბიუროკრატის ყველა ატრიბუტია წარმოდგენილი, მაგრამ მათ საქმე აღარ აქვთ. ყაზარმებში არის რამდენიმე ჯარისკაცი, მაგრამ მოძრაობის პირველ დღეებში გლეხები თავს არიდებდნენ მათთან შეჯახებას, რათა ამ ადამიანებს (რუსებს – ო. ნ.) არ მისცემოდათ საბაზი ძალადობრივი რეპრესიების გასატარებლად; თუმცა ბოლო დროს სისხლიანი შეტაკებები მაინც იყო. მართვა-გამგეობას თავად მოსახლეობა ახორციელებდა ყველაზე კომუნისტური წესით, თითოეულ ადამიანს კი ახლაც შეაქვს თავისი ფულადი ან შრომითი წილი საზოგადო კეთილდღეობისთვის. ისინი ცვლაში მუშაობდნენ გზებისა და ხიდების შესანარჩუნებლად. მათ შორის ზოგჯერ დიდებულებსაც, მღვდლებსაც და მაღაზიის მეპატრონეებსაც ნახავდით, რომლებიც შეუპოვრად აკეთებდნენ თავიანთ საქმეს. მშობლიურმა სკოლებმა რუსულის ადგილი დაიკავა და ბავშვებს ქართულ ენაზე სოციალისტური პრინციპებით შერწყმულ სამ რ-ს ასწავლიან.

მაგრამ გურული ექსპერიმენტის ყველაზე საყურადღებო და მნიშვნელოვანი გამოვლინება, ალბათ, გლეხების მიერ მართლმსაჯულების აღსრულებაა. ეს გარკვეულწილად ადამიანური ინსტიტუტების ყველაზე პრიმიტიულ ფორმებთან დაბრუნებაა და უნიკალური მოვლენაა თანამედროვე დროში. საქართველოში მოსახლეობის ერთ-ერთ უმთავრეს წყენას რუსული მართლმსაჯულების არაეფექტურობა და იქ არსებული კორუფცია წარმოადგენდა, რის გამოც ისინი მუდმივად, თუმცა უშედეგოდ, ითხოვდნენ მის რეფორმირებას. როდესაც გურულებმა ავტონომია დააფუძნეს, მათ მაშინვე გამოუცხადეს ბოიკოტი რუსულ მართლმსაჯულებას და საკუთარი სასამართლო ჩამოაყალიბეს. მათ ძალიან მალე ისეთი პრესტიჟი და პატივისცემა დაიმსახურეს, რომ საქმის გასასაჩივრებლად ოფიციალური სასამართლოებისთვის არც ერთ გურულს არ მიუმართავს. არაკონტროლიდებადი გახლდათ სისხლის სამართლის სასამართლოებიც, რადგან პოლიცია ვეღარ ბედავდა ვინმეს დაკავებას და ვერც სახელმწიფო ახორციელებდა მათ დევნას. ორივე, როგორც სამოქალაქო, ასევე სისხლის სამართლის, საქმეები წარიმართებოდა ნაროდნი სუდში (სახალხო ტრიბუნალში), რომელიც ასევე მნიშვნელოვან ფუნქციას ასრულებდა დავების დარეგულირებაში. როდესაც დანაშაული ჩადენილია, მთელი საზოგადოება თავის მოვალეობად თვლის ითანამშრომლოს კრიმინალის დასაჭერად, რის შედეგადაც ყაჩაღობა და ძარცვა მნიშვნელოვნად შემცირდა. რუსული რეჟიმის პირობებში ეს დანაშაულები ძალიან გავრცელებული იყო, რადგანაც მათ ჩამდენებს

იშვიათად აკავებდნენ ან სჯიდნენ. მაგრამ ნაროდნი სუდი უფრო შორს მიდის და მაცხოვრებლების პირად მორალსაც კი იკვლევს. ნებისმიერი მამაკაცი, რომელიც მრუშობს ქალთან, ექვემდებარება დევნასა და დასჯას. ეს არის ერთგვარი პროტესტი მორალდაკარგული რუსი ჩინოვნიკების წინააღმდეგ...

გზაზე მიმანიშნეს პატარა, ჩაკეტილი და მიტოვებული შენობა. ეს იყო ოფიციალური სასამართლოს სამყოფელი, რომელიც გარკვეული პერიოდის განმავლობაში დაკეტილი იყო, რადგან საქმეთა წარმოება იქ აღარ მიმდინარეობდა. მაზრის გამგებელი საკუთარ პოპულარიზაციას იმით შეეცადა, რომ თავს სოციალ-დემოკრატი უწოდა... ცოტა მოშორებით მაჩვენეს სხვა სამთავრობო უწყებები, სადაც რუსი ჩინოვნიკები უსაქმურ დღეებს ჩაის სმასა და სიგარეტის წევაში ატარებდნენ. სოფლის ბოლოს არის ყაზარმები, რომლებშიც ქვეითთა ასეული იყო განთავსებული. აქ, რა თქმა უნდა, „რესპუბლიკის“ რეალური საფრთხე არსებობდა, მაგრამ ჯარი თითქმის უძლური გახლდათ, რადგან ყველა გურული შეიარაღებული იყო. მე მომიყვანეს ათასობით შეიარაღებული გურულის ხშირი შეკრების შესახებ, რომლებიც სამხედრო მანევრებს ატარებდნენ სროლებსა და სხვა საომარ სწავლებებში, მათ შორის სასწრაფო დახმარების აღმოჩენაშიც. სროლა ინტენსიურად მიმდინარეობს როგორც თურქეთის საზღვართან, ისე ზღვაზე, რის შედეგადაც გურულები ხანდახან სახელმწიფო იარაღის საწყობების ხელში ჩაგდებასაც ახერხებენ.

(რევოლუციურ – ო. ნ.) მოძრაობაში განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის ერთსულოვნება, რის შედეგადაც იგი ხორციელდება. ამით ყველა კლასი თანხმდება რუსეთის ხელისუფლებისგან თავის დაღწევის აუცილებლობაზე. სხვადასხვა პარტიები ერთმანეთში კამათობდნენ მომავალი მმართველობითი ფორმის შემოღებასთან დაკავშირებით, თუმცა გრანდიოზული შეკრება, რომელზეც მეც ვიყავი მიწვეული, არასოდეს გამართულა, რადგან სოციალისტები და ფედერალისტები ერთმანეთს არ უსმენდნენ; მიუხედავად ამისა, ის, რომ გურულებმა უნდა მართონ საკუთარი ქვეყანა, ერთხმად იქნა აღიარებული. თვით მემამულეების უმეტესობაც კი, რომლებმაც ახალი შეთანხმებით თავიანთი შემოსავალი დაკარგეს, სრულად ეთანხმებოდნენ ამას. „თუ მათ (რუსებს) სურთ აღადგინონ მმართველობის ძველი ფორმა, - განაცხადა ერთმა გურულმა, - ბოლო კაცამდე უნდა დაგვხოცონ, მანამდე კი ჩვენ წინააღმდეგობას გავაგრძელებთ“. ტფილისის ერთ-ერთმა რუსმა მაღალჩინოსანმა აღიარა, რომ მოძრაობასთან გამკლავება ყველაზე რთული იყო, „რადგან ეს არ არის მხოლოდ გარე აგიტატორების საქმიანობის შედეგი; მას მხარს უჭერს მთელი მოსახლეობა“. თავად გრაფმა ვორონცოვ-დაშკოვმა მითხრა, რომ გურიის დამშვიდების ერთადერთი გზა ფართო და ლიბერალური დათმობები იყო და რომ ის მიზნად ისახავდა ნაროდნი სუდის დარეგულირებასა და ლეგალიზებას, „რომელიც უფრო პატიოსნად და ეფექტურად ახორციელებს მართლმსაჯულებას, ვიდრე სახელმწიფო სასამართლოები“ (Villari 1906: 91-99).

დასასრულ, ცალკე უნდა გამოვყოთ ის კეთილგანწყობა და მაღლიერება, რომელიც ლ. ვილარმა გურულებისა და საერთოდ მთელი

ქართველი ხალხისადმი გამოხატა ჩვენს ქვეყანაში სტუმრობასთან დაკავშირებით. კერძოდ, იტალიელი დიპლომატი უდიდესი გულისტკივილით საუბრობდა იმ სასტიკ მეთოდებზე, რითაც ცარისტულმა რუსეთმა ჩაახშო გურიაში მიმდინარე რევოლუციური მოვლენები და გამოთქვამდა იმედს, რომ ამ მხარეს გაცილებით უკეთესი მომავალი ექნებოდა, ვიდრე იმხანად არსებული დროება იყო. ნათქვამის დასტურად, დავიმოწმებ თავად ავტორის სიტყვებს:

„ოზურგეთიდან ჩემი წასვლის შემდეგ სიტუაცია კიდევ უფრო გამწვავდა. რუსეთის მთავრობის პოლიტიკა დათმობასა და იძულებას შორის მონაცვლეობდა. სანამ პეტერბურგიდან უნივერსიტეტის ლიბერალი პროფესორი გაიგზავნა ნაროდნი სუდისა და კომუნისტური მმართველობითი მეთოდის შესასწავლად, მან ეგზეკუციების სერია გახსნა. კერძოდ, ადგილობრივი მოსახლეობის ხარჯზე სოფლებში გაგზავნა და განათავსა კაზაკთა რაზმები. უიმედო ბრძოლები მიმდინარეობდა ოზურგეთსა და მის მიდამოებში. ისევ და ისევ ხდებოდა სარკინიგზო ხაზების გადაჭრა, რის გამოც რამდენიმე სამხედრო მატარებელი რელსებიდან გადავიდა და ამ შემთხვევებს დიდი მსხვერპლი მოჰყვა. ასევე ყოველდღიურად ესხმოდნენ თავს სამხედროებს ფრონტის ხაზის გასწვრივ. მაგრამ, როდესაც ჯარებმა წარმატებას მიაღწიეს, მათ უმოწყალოდ დახოცეს გურულები და მთელი პროვინცია სისხლით მორწყეს. რა ბედი ეწიათ ჩემს კეთილ მასპინძლებს ოზურგეთში, არ გამიგია, რადგან თითქმის არცერთი წერილი არც შედის და არც მიდის ამ მღელვარე ქვეყანაში. არასოდეს დამავიწყდება მათი თბილი სტუმართმოყვარეობა და მხოლოდ იმის იმედი მაქვს, რომ ამ გალანტურ და დამოუკიდებელ პატარა საზოგადოებას უფრო ბედნიერი მომავალი ელის“ (Villari 1906: 99).

დასკვნა

მოკლედ, ამგვარია ის მოსაზრებანი და შეფასებები, რომელთაც იტალიელი ისტორიკოსი და დიპლომატი ლუიჯი ვილარი საქართველოში 1905 წელს თავის მოგზაურობასთან დაკავშირებულ შთაბეჭდილებათა მოთხრობის დროს გვაწვდის გურიის შესახებ. არ გადავაჭარბებთ, თუ ვიტყვით, რომ, გარკვეულ ცდომილებათა და უზუსტობათა მიუხედავად, ლუიჯი ვილარის მოგზაურულ შთაბეჭდილებათა ხსენებული წიგნი უნდა მივიჩნიოთ შესაბამისი პერიოდის საქართველოს ისტორიის შესასწავლად საგულისხმოდ ფასეულ წერილობით დოკუმენტად.

გამოყენებული ლიტერატურა

გურული 2019 – ვ. გურული, საქართველოს ახალი ისტორია (1801-1918), წიგნი III. თბილისი, 2019.

Villari 1906 – L. Villari, Fire and Sword in the Caucasus. London, 1906.

<https://peoplepill.com/people/pasquale-villari> (დამოწმება: 18.03.2025)

<https://peoplepill.com/people/linda-white-mazini-villari> (დამოწმება: 18.03.2025)

https://dbpedia.org/page/Luigi_Villari (დამოწმება: 18.03.2025)